

İZMİR VALİSİ İZZET BEY'İN KALEMİNDEN İZMİR'İN İŞGALİ

Mehmet KARAYAMAN*

Özet

Osmanlı Devleti, 1914 yılında girmiş olduğu I. Dünya Savaşı'nı kaybetmiş, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile savaştan çekilmiştir. Savaşın sona ermesi ile birlikte İtilaf Devletlerinin işgalleri başlamıştır. Bu işgaller içerisinde Türk halkının en çok tepkisini çeken olay, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesidir. İzmir'in işgali hem Türk halkının mücadele azmini harekete geçirmiş hem de işgallere karşı silahlı direnişin başlamasına neden olmuştur.

Çalışmamızda, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği sırada İzmir Valisi olan İzzet Bey'in kaleme aldığı, 14-18 Mayıs 1919 tarihleri arasındaki olayları anlatan 14 sayfalık rapor esas alınmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan rapor, İzmir'in işgali öncesindeki gelişmeleri, işgal sırasında yaşanan olayları, Türklerin maruz kaldıkları kötü muameleleri, İzzet Bey'in İtilaf Devletleri temsilcileri ve İstanbul Hükümeti ile yaptığı yazışmaları ve halkın olaylar karşısındaki tepkilerini anlatmaktadır.

Amacımız daha önce İzmir'in işgali ile ilgili olarak yayınlanmış bilgileri, raporda yer alan bilgilerle karşılaştırmak, aralarındaki farklılıkları ortaya koymak ve İzmir'in işgalini, o sırada en yetkili mülki amir konumunda olan İzzet Bey'in ağzından bir kere daha anlatmak ve işgal karşısında İzzet Bey'in tavrı hakkında bilgi vermektir

Anahtar Kelimeler: *İzmir, Yunan İşgali, Vali İzzet Bey, Mondros Mütarekesi, İtilaf Devletleri.*

OCCUPATION of IZMIR ACCORDING to IZMIR GOVERNOR İZZET BEY

Abstract

Ottoman Empire lost the World War I, which entered in 1914 and withdrew from the war by the Mondros Armistice, which was signed on October 30, 1918. Occupations of the Allies started by the end of the war. Turkish people reacted mostly the Greek occupation of Izmir among entire occupations which were applied in Ottoman Empire. The occupation of

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Izmir both aroused struggle determination of Turkish people and triggered off the start of the armed resistance movement against occupations.

In our study, we used the 14 paged dispatch, which was describing events of May, 14-18 1919, of İzzet Bey who was Izmir governor during the Greek occupation. This dispatch took place in Prime Ministry State Archives. Events before the occupation of Izmir, incidents during the occupation, Turks which faced mistreatments, correspondences between İzzet Bey and representatives of the Allies and Istanbul government was included in the dispatch.

Our objective was comparing the published information about the occupation of Izmir with information which provided in the İzzet Bey's dispatch, showing the differences and illustrating once more the occupation of Izmir from the pen of İzzet Bey, who was the most authorized civilian authority during the occupation and give information about the attitude of İzzet Bey.

Keywords: *Izmir, Greek Occupation, Governor İzzet Bey, Armistice of Mondros, The Allies.*

Giriş

Osmanlı Devleti, 1914 yılında girdiği I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmış ve 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile de resmen savaştan çekilmiştir. İtilaf Devletleri, Mütarekenin 7.maddesine dayanarak güvenlikleri tehlikeye girdiği takdirde, istedikleri yerleri işgal etme hakkı elde etmişlerdir. Bu maddeye dayanarak İzmir, 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, Türk halkının büyük tepkisine neden olmuş, ülke genelinde yapılan protestolar Milli Mücadelenin ilk kıvılcımlarını ateşlemiştir.

Milli Mücadelenin başlamasında çok önemli bir yere sahip olan İzmir'in işgaline ilişkin pek çok yayın yapılmıştır. Yapılan yayınlarda birbirinden farklı bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, işgal sırasında İzmir valisi olan İzzet Bey tarafından kaleme alınan raporu esas alarak, işgal öncesinde ve sonrasında yaşanan olayları incelenmek, raporda yer alan bilgilerle, mevcut yayınlardaki bilgileri karşılaştırmak, varsa farklılıkları ve yanlışlıkları ortaya koymaktır.

Raporu kaleme alan Ahmet İzzet Bey, 1871 yılında İstanbul'da doğmuştur. Üsküdar Rüştüyesi ve iki yıl devam ettiği yabancı dil okulundan sonra, 1885 yılında göreve başladığı Bab-ı Âli Tercüme Odasında 24 yıl hizmet vermiştir. 1909 yılında Hariciye Nezareti Müdürlüğüne atanan İzzet Bey, 1912-1913 yılları arasında Van valiliği yapmıştır. Hariciye Nazırı Kürt Said Paşanın biraderi olan İzzet Bey, Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra 11 Kasım 1918 tarihinde kurulan, Birinci Tefkik Paşa Hükümetinde Evkaf-ı Hümayun ve 14 Ocak 1919 tarihinde kurulan İkinci Tefkik Paşa Hükümetinde, Evkaf-ı Hümayun Nazırlığı yanında vekâleten Dâhiliye Nazırlığı da yapmıştır. 11 Mart 1919 tarihinde Aydın Valiliğine

**İzmir Valisi (Kambur)
Ahmet İzzet Bey**

atanmış, 23 Mart 1919 tarihinde valilik görevine başlamıştır¹. Aydın Vilayetinin idare merkezi İzmir olduğu için bundan sonraki ifadelerde, İzzet Beyin görevi hakkında bilgi verilirken “İzmir Valisi” ifadesini kullanmayı uygun gördük.

İzmir Valiliğine İzzet Bey'in atanması, Hürriyet ve İtilaf Partisi yanlısı olması nedeniyle, İtilaf Devletleri tarafından da uygun görülmüştür. Bu tayin ile Hükümet, Rumların yapmakta oldukları taşkınlıkları, İngilizlerin desteğini alarak dizginlemek istemiştir². Celal Bayar, Vali İzzet Bey hakkında şunları ifade etmektedir; “*İzzet Bey, Paris'te Türk vatanının parçalanması için barış konferansına muhtıralar veren, mahut Şerif Paşanın amcası idi. Türk vatanı ile alakalı imiş gibi görünmesi, kendisine fazla nimet ve kıymet verilmiş olmasındandı. Aynı değeri herhangi bir devlet vermiş, kendisine göstermiş olsaydı ona kul, köle olurdu. Çünkü ruhunda müşterek vatan duygusu ve sevgisi doğmamıştı, yoktu. Vahdetin'in kin ve intikamının beceriksiz bir aleti, devleti tutan milliyetçiliğin gönüllü bir düşmanı idi*”³.

Bilge Umar ise Vali İzzet Bey hakkında şu yorumu yapmaktadır; “*İzzet Bey, mütareke yıllarında işbirlikçi Türk Hükümetinin İstanbul'da kurduğu Türk savaş suçularını cezalandırılacak askeri mahkemenin, 'divan-ı harp'in başı olan Nemrut adı ile tanınmış olan Kürt Mustafa Paşanın kayınbiraderi idi; silik, şahsiyetsiz, yüreksiz, aciz, ulusu değil sarayı velinimet sayan, saraya körü körüne bağlı bir adamdı. Zaten iç ve dışta 'çetin ceviz' olarak görülen, Nurettin Paşa yerine İzmir Valiliği'ne tayin edilmesi de büyük ihtimalle bu yüzdendi. Yeni vali göreve başlar başlamaz İzmirli Türk aydınların örgütlenme çabalarını köstekledi. Hatta dernek yöneticilerini vilayet konağına çağırarak onlara, 'Herkes sizi İttihatçılık ve Bolşeviklik ile suçluyor. Devletin bu nazik günlerinde İzmir'de huzuru bozmanızın için veremem', diyebildi*”⁴.

Valilik görevi süresince Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlısı bir idare gösteren, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine karşı düşmanca bir tutum sergileyen, gerek İzmir'in işgali sırasında ve gerekse işgal sonrasında Yunanlılara karşı takındığı tavır nedeniyle eleştirilen İzzet Bey⁵, 5 Ocak 1920 tarihinde kalp krizinden ölüncüye kadar görevini sürdürmüştür. Valilik görevi boyunca Yunanlılarla uyumlu bir şekilde çalışan İzzet Bey, Yunan Hükümeti tarafından “*Anoteron Taksiarhis*” nişanıyla taltif edilmiştir. İzzet Bey'in cenazesine, Yunanistan'da korgeneral rütbesine erişmiş bir askerinin cenazesine eşdeğer ihtimam gösterilmiş, İzmir'deki üst düzey askeri ve mülki görevliler törenine katılmıştır. İzzet Bey'in cenazesi, 6 Ocak 1920 tarihinde yapılan törenle, Şeyhler Mahallesindeki Emir Sultan Dergâhı Haziresine defnedilmiştir⁶.

İzmir Valisi İzzet Bey'in, İzmir'in işgali hakkında hazırlamış olduğu bir rapor

¹Kamil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, 1975, s.388.

²Scrap Tabak, *İzmir Şehrinde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1997, s.109.

³Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, V, İstanbul, 1967, s.s.1642-1643.

⁴Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara, 1974, s.76.

⁵İzzet Bey'in İngiltere'ye olan yakınlığı ve valiliği sırasında Yunanlılara karşı takındığı tutum hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz: İzzet Öztoprak, “İzmir Valisi (Kambur) İzzet Bey Meselesi”, *XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2005, s.s.33-44.

⁶Engin Berber, “Aydın Valisi İzzet Bey'in Hastalığı ve Ölümü”, *Toplumsal Tarih*, II/12, Aralık-1994, s.s.11-12.

hakkında, Selçuk Ural ve Mehmet Okur tarafından hazırlanan “*Vali İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in İşgali*” başlıklı makalede bilgi verilmektedir⁷. Belgede yer alan ifadelerin, günümüz Türkçesiyle ve özet olarak verildiği çalışmaya konu olan rapor, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye katalogunda, E-51/98 dosya numara ile kayıtlıdır. Matbu olmayan bir kâğıt üzerine, el yazısıyla ve Fransızca olarak kaleme alınan rapor, 28 sayfa olup üzerine herhangi bir hitap cümlesi, tarih veya isim bulunmamaktadır.

Çalışmamıza konu olan rapor ise, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde, Dahiliye İrade-i Umumiye (DH.İUM. E/66/12) katalogunda bulunmakta olup, matbu bir kâğıda, el yazısı ile Osmanlıca olarak yazılmıştır. İzmir Valisi İzzet Bey tarafından kaleme alındığını düşündüğümüz 14 sayfalık rapor ile Fransızca olarak kaleme alınan rapor (DH.İUM. E-51/98) arasında, konu ve ifade bakımından benzerlikler bulunmaktadır. Vali İzzet Bey tarafından kaleme alınan her iki raporda da İzmir’in işgali ve sonrasında gelişen olaylar anlatılmaktadır. Çalışmamızda, iki rapor arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ile raporlarda yer alan bilgilerin bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Vali İzzet Bey tarafından Osmanlıca olarak kaleme alınan Rapor (DH.İUM., E/66/12), Hilal Matbaasında basılmış olan ve üzerinde “*Erveliyat Numarası, Mübeyyiz (müsveddeleri temize çeken katip), Müsveddi, Tendi Taribi, Tebyiz (temize çekme) Taribi, Tesvid (müsvedde) Taribi, Tashih Eden Zevat, Hülasa-i Mâl*” gibi bölümlerin bulunduğu matbu bir kâğıda yazılmıştır.

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI			
تصحیح ایڈن ذوات		موسدی	میضی
			اولیات فومروسی
تلاص مال		تسویذ تاریخی	تبیض تاریخی
			تودیع تاریخی

Raporun Yazıldığı Kâğıdın Üst Kısmı

Sayfaların sağ üst kısmına el yazısı ile sayfa numaraları verilmiştir. Kâğıdın görünümünden, resmi yazışmalar için kullandığı anlaşılmaktadır. 14 sayfalık raporun başlangıç kısmında herhangi bir hitap, makam cümlesi bulunmamaktadır. Rapor, “*İzmir’in işgalinden bir gün evvel yani Mayısın on dördüncü Çarşamba sabahı...*”, şeklindeki cümleyle başlamaktadır. Ancak raporun sonunda yer alan “*Bitarafâne tabkikatımız her hakikati meydana çıkaracaktır. Daba fazla söz söylemeye lüzum görmem. Hangi nokta bakında*”

⁷ Selçuk Ural, Mehmet Okur, “Vali İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.17, Erzurum, 2001, s.s.267-274.

izabat arzı buyrulur ise izaba ve sizleri tenvire hazırım", ifadelerinden raporun bir soruşturma neticesinde ve bir üst makama hitaben yazıldığı anlaşılmaktadır.

Raporun üzerinde herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Yine raporun "*Müslümanlar her tarafta sâ-i muâmelata, işkenceye dâçar edildi ve ediliyor. Bundan on beş gün evveline kadar İzmir hapishanesi dolu idi. Müsyö İstiryadis zâtı teşebbüs ve himmetiyle epeyce tabliye vuku buldu*", ifadelerinden, hapishanelerin 15 Mayıs 1919 tarihinde boşaltıldığı düşünülürse, raporun işgalden sonraki 10-15 gün içerisinde yazıldığı anlaşılmaktadır. İstanbul'da yayınlanan Sabah Gazetesinin 22 Mayıs 1919 tarihli nüshasında yer alan bir haberde, "*...İzmir Valisi İzzet Bey tarafından İzmir'in suret-i işgaline dair Dâbiliye Nezaretine mufassal bir rapor gönderilmiş olduğunu mevsûkan haber aldık*"⁸, ifadelerine yer verilmektedir. Burada bahsi geçen raporun, çalışmamıza esas teşkil eden rapor olması muhtemeldir⁹. Rapor, el yazısı ile hazırlanmış olup, işgalden bir gün öncesi ile işgalin birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde meydana gelen olayları kapsamaktadır.

1. İzmir'in İşgaline Dair Resmi Notaların Vali İzzet Bey'e İletilmesi

13 Mayıs 1919 günü, öğleden sonra Iron Duke zırhlısı ile İzmir'e gelen İngiliz Akdeniz Filo Komutanı Amiral Galthorpe'nin vakit geçirmeden, Komodor Fitzmaurice (İngiliz), Tümamiral Duvaux (Fransız), Albay Maglino (İtalyan), Dayton (Amerikan) ve Mavrudis ile yaptığı bir görüşme sonucunda, Fransızların Foça'daki bataryaları, İtalyanların Karaburun, İngilizlerin Kösten Adası, Yunanlıların ise Sancakkalesi Tabyasını 120 kişilik müfrezelerle işgal etmeleri kararlaştırılmıştır. Bu kararın 14 Mayıs sabahı, saat 9'da İngiltere'nin İzmir konsolosu James Morgan tarafından İzmir Valisi İzzet Bey'e, Albay Smith tarafından da 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya tebliğ edildiği bilinmektedir¹⁰.

Raporda bu durum şöyle anlatılmaktadır: "*İzmir'in işgalinden bir gün evvel yani Mayısın On Dördüncü Çarşamba sabahı İngiltere mümessil-i siyasi James Morgan ile mümessil-i askerisi Kolonel (Albay) Smith daire-i hükümete gelerek İzmir ve civarı kala' ve istibkâmâtının düvel-i kuvve-i mu'telifa tarafından işgal olunacağından, memurin-i askeriyeye tebligat ifa etmecliğim için bana Amiral Galtrop'un bir notasını tebliğ ettiler. Bu notayı alınca fevkalade dâçar-ı yeis ve ıstraba müteessir oldum. Zira böyle bir şey vukuuna katiyen istibbar etmemiştim. Dört beş gün evvel gerek Smith Mavrudis ve gerek rüfeka'sıyla vaki olan mülakatımda, bunlardan hiç biri bu gibi bir şeyin vukua geleceğine dair ufak bir imada bile bulunmamış idiler. Nota düvel-i İtilafıye namına Amiral Galtrop tarafından yazılmış olmasına nazâren ittibağî zaruri gördüm. Protesto etmekele beraber derhal On Yedinci Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa ile Erkan-ı Harbiye Reisi*

⁸ Sabah, 22 Mayıs 1919.

⁹ Selçuk Ural ve Mehmet Okur tarafından kalem alınan ve Fransızca olarak hazırlanmış olan raporu esas alan makalede, Vali İzzet Bey'in İzmir'in işgaline ilişkin hazırlanmış olduğu Raporun, 16 Ağustos 1335(1919) tarihli olduğu ifade edilmektedir. "*İzmir bölgesinin Yunanlılar tarafından işgalinden sonra gerçekleştirilen katliam ve cinayetlerin doğruluk derecesini araştırmak amacıyla bölgeye gönderilen Mütefriklerarası/İzmir Tabkik Komisyonunun incelemeleri sırasında, bu iddiaların doğruluğunu ispat etmek amacıyla hazırlanan*" raporun, 25 Ağustos 1919 tarihinde komisyona sunulduğu belirtilmektedir. Bkz. Ural-Okur, a.g.m., s.267.

¹⁰ Engin Berber, *Sanlı Yıllar: İzmir 1918-1922, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancığı*, Ankara, 1997, s.213.

Abdülhamit Bey'i davet ederek Mösyö James Morgan ve Smith muvâcesinde notanın mündericâtını tebliğ ettim ve ayrıca icra-ı icab-ı lüzûmatı da hemen kendilerine tezkire-i resmîyle bildirdim"¹¹.

Saat 11.00'de aynı notayı İngiliz Amiral Sir Richard Webb, İstanbul'da Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya iletmiştir. Aynı gün, önce İngiliz Iron Duke zırhlısının bir motorundan, daha sonra ise limandaki diğer müttefik devletlere ait gemilerden, silahlı deniz piyadeleri Kordon boyuna çıkarak kendi konsolosluk, banka ve postanelerini koruma altına almışlardır. Ali Nadir Paşa, kendisine verilen nota ve içeriğini telgrafla Harbiye Nazırı Şakir Paşaya bildirmiştir. Kendisine, "İşgal vukuuna dair Bab-ı Âliye verilmiş bir malumat yoktur. Amiralin bu teklifi, mütareke şartları hükümleri icabından olmakla muvafakat edilmesi lüzum-u tabiidir"¹², şeklinde bir cevap verilmiştir. Bunun üzerine notada adı geçen mevzilerin işgali sırasında bir fenalığa meydan verilmemesi için, işgal müfrezelerine katılması istenen Osmanlı subayları (her müfrezeye bir tane) öğle üzeri saat 12'de, Iron Duke gemisine gönderilmiş ve bu mevkilerdeki Osmanlı kıtalarına, karşı koymamaları emredilmiştir¹³.

Kendisine iletilen nota hakkında Amiral Galthorpe ile görüşmek üzere, saat üçte, Iron Duke zırhlısına giden İzzet Bey, görüşmeyi şöyle nakletmektedir; "Amiral Galthorpe beni büyük bir nezaket ve hürmetle kabul etti. Esna-ı mülahazamızda James Morgan da hazır idi. Kendiliğinden bana sabahki notanın mahiyeti ve şümülî hakkında ızahatta bulundu. Bana Paris'ten bu akşam bir telgraf intizar etmekte olduğunu ve bunun İzmir şehrinin işgal-i askerîye tabîna alınacağına dair bu dâhilini söylediler. Bu işgalin kimin tarafından vuku bulacağı hakkında sualime de, ihtimal ki Yunan askeri tarafından vaki olacaktır, dedi. Bu sözü duyunca beynimden vurulmuşa döndüm. Ve galiba ağlamaya da başladım, aman amiral bu nasıl şey dedim. Ben ne yapayım, Paris kararı dedi. Peki Amiral Paris'in kararından bu derece adalete münâfi ve tatbik-i mecal bir karar sadır olmalı mı?, dedim. Ben bir askerim böyle münakaşa edemem dedi. Ona, münakaşa etmeye ben de hadim değilim, fakat bunun, bu memlekete irad edeceği zararı ve husule getireceği felaketleri söylemeden doğrusu olamaz dedim ve vakıa biz, sizlere harp ilan etmekle cinayet ika' etmiş olan ve bu gün de cezasını çekmek mevkiindeyiz, fakat bu ceza makul bir surette olmalıdır. Bu tedbir, bu memleketin felaketine mucib olacaktır. Mümkün ise bu işgalin Yunana hasr edilmemesini rica edeceğim dedim, bu benim vazifem haricidir. Katiyen müdahale edemem, bu bir ilhak değildir, sırf işgal-i askerîyedir. Binaenaleyh bundan o kadar meysus olmak icap etmez, dedi"¹⁴.

Amiral Galthorpe ile bir buçuk saatlik bir görüşme yapan İzzet Bey, görüşmeden sonra Hükümet Konağına geri dönerek, "Müftü-i belde ile belediye reislerine birer teskere yazıp, öyle rivayet-i vari olduğu gibi katiyen memleketin ilhak-ı mevzu-i bahs bile

¹¹ BOA, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:1.

¹² *Türk İstiklal Harbi*, II, Batı Cephesi, 1.kısım, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara, 1999, s.35.

¹³ Berber, *a.g.e.*, s.213.

¹⁴BOA, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:2. Aynı görüşmeyi Amiral Galthorpe şöyle anlatmaktadır: "Vali benimle görüşmek istedi. Çok telaşlı görünüyordu. İzmir'in Yunan birlikleri tarafından işgal edileceğini anlamıştı. Bunun Türkler üzerinde çok fena tesirini biliyordu ve bana uzun uzun anlattı. Ben kendisine İtilaf Devletlerinin karar vermiş olduklarını ve bundan geri dönmenin kabul olmadığını açıkça söyledim. Bu sebeple Valinin bütün çabalarını bir kargaşalık çıkarmaya sarf etmesini tavsiye ettim. Aslında bu haberi sabah gazeteleri yazmıştı. Duyuran da gene vali idi. Elinden geldiği kadar balkı yatırtmaya söz verdi ve benden de yardım istedi, sonra gitti." Bkz. M. Şevki Yazman, "İzmir Faciası", *Dünya Gazetesi*, 19 Mayıs 1968, Tefrika No:5.

olmadığını ve meselenin bir işgal-i muvakkat-ı askeriyeden ibaret bulunduğunu ve binaenaleyh işi efham edip tebeccüyata düşmek münasip olmayacağını ibzar ve mucibince ahali-i Müslimiyeyi teskin ve teselli etmeleri lüzumunu izhar¹⁵” etmiştir. Hükümet Konağında endişeli bir şekilde bekleyen halka da, ilhakın söz konusu olmadığını, durumun geçici askeri bir işgalden ibaret olduğunu belirterek, dağılmalarını istemiştir. Vali İzzet Bey, 14/15 Mayıs 1919 gecesi, Köylü Gazetesine verdiği bir tekzipte; “Bazı kötü niyetliler, İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında şayieler çıkarmışlardır. Tekzip olunur”, ifadeleriyle, ilhakı gizleme gayretlerini sürdürmüştür. Bu tebliğ, 15 Mayıs sabahı Yunan komutanının “İşgal beyannamesi” ile birlikte okunmuştur¹⁶.

Gece saat 10’a doğru James Morgan ile Albay Smith, Amiral Galthorpe’nin ikinci notasını, Vali İzzet Bey’e tebliğ etmişlerdir. Altı maddeden oluşan bu notada; “Ekselans!, Sulh anlaşmasının 7. maddesi gereğince müttefik hükümetler İzmir’in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesine karar verdiklerini size haber vermek mecburiyetindeyim. Nakledilen askerlerin İzmir’e varışı yarın, 15 Mayıs’ta mahalli saatle 8’de bekleniyor. Gemiden boşaltma derhal başlayacaktır. Yunan deniz birlikleri, çıkartma hareketine hazırlık yapmak ve sahil tesislerini ve girişlerini işgal etmek üzere, saat 7’de karaya çıkacaktır”¹⁷, ifadeleri yer almaktaydı.

Vali İzzet, James Morgan aracılığı ile Amiral Galthorpe’den, işgal sırasında halkın maneviyatını yüksek tutmak ve asayiş sağlamaya yönelik Müslüman mahallelerinde görev yapacak 200-300 kişilik bir birlik vermesini istemiş, ancak olumlu bir yanıt alamamıştır. Kendisine verilen cevapta, itimat ettiği subayların komuta ettiği askeri birlikleri Müslüman mahallelerinde gezdirebileceği bildirilmiştir. Vali İzzet Bey de Ali Nadir Paşa’ya gönderdiği yazıda, ittihatçı olmayan komutanların idare ettiği birliklerin mahalle aralarında gezdirilmesini, ancak Hıristiyan mahallelerine kesinlikle asker göndermemesini istenmiştir¹⁸.

İkinci notadan sonra İstanbul’daki hükümetten bilgi isteyen İzzet Bey, durumu şöyle anlatmaktadır; “Gece saat on iki olmuştu, bir taraftan da telgraf başında hükümet-i mütevelliyeye ahvali bildirerek talimat talep ettim. Gece saat beşe kadar gâh telgraf başında talimat intizarında gâh ara sıra müracaat eden Müslümanlara meram anlatmakla meşgul oldum ve ahaliyi teskin ve huzur ve asayiş temin edecek tedâbirin ittihazıyla tevessül oldum. Hükümet mütevelliyesinden bir güne malumat almayınca, sabah da takarrif edince hemen Amiral Galthorpe’a bir takrir yazarak, şu dakikaya yani gece saat beşe kadar hükümet mütevellisinden bir güne talimat almadığımı ve binaenaleyh İzmir’in Yunan askeri tarafından işgalini esasen protesto etmek mecburiyetinde bulunduğumu bildirdim. Saat altıda bu notayı James Morgan vasıtasıyla Amirale ilettim”¹⁹.

¹⁵ BOA, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:3. “Yanuma gelen bir beyete, sonuçta üzüntülerini dile getirmek ve Avrupa’nın kararının değiştirilmesini talep etmek üzere, Amiral Galthorpe ve temsilcilerinin huzuruna çıkmak yönündeki taleplerini onaylayarak bu teşebbüslere izin verdim”, Ural-Okur, a.g.m., s.269.

¹⁶ Türk İstiklal Harbi..., s.40.

¹⁷ Gotthard Jaeschke, “İngiliz Belgeleri Işığında Yunanlıların İzmir Çıkartması”, Belleten, XXXII/125-128, s.571.

¹⁸ BOA, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:5.

¹⁹ BOA, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:5. “Amiral Galthorpe’a, şu vakte kadar hükümetimden hiçbir talimat almadığımı bildiren bir notu kalem almaya başladım. Sayın Morgan’ın aracılığı ile bu mektubu Amirale, saat 10’da ulaştırdım”. Bkz.Ural-Okur, a.g.m., s.270. Jaeschke’nin çalışmasında, ikinci notadan sonra Vali İzzet

2. İzmir'in İşgali

15 Mayıs sabahı Yunan askerleri, Punta İskelesindeki Avcılar Kulübü önünden araya çıkmaya başlamıştır. Karantina istikametine doğru yürüyüşe geçen Yunan ordusunun bir müfrezesi Saat 10'a doğru, etrafında büyük bir kalabalık olduğu halde, Hükümet Konağına doğru yürüyüşe geçmiştir. Hükümet Konağının köşesinden bir silah sesi gelmesi üzerine, Yunan askerleri Sarı Kışlaya ve Hükümet Konağına ateş etmeye başlamışlar ve bu durum 1.5 saat kadar sürmüştür. 15 Mayıs günü, memurların maaş günü olduğundan, kalabalık bir memur topluluğu Hükümet Konağında toplanmıştır. Memurlarla birilikte Yunan askerlerini bekleyen İzzet Bey, bütün memurları binanın ortasındaki koridora toplamış ve silah seslerini duyan yabancıların yardımı geleceklerini belirterek, onları sakinleştirmeye çalışmıştır.

İzzet Bey, Hükümet Konağının işgali hakkında şu bilgileri vermektedir; *"Memurların talebi ve istekleri üzerine pencereden bir beyaz bez uzattık derhal ateş altına aldılar, sonra hemen üzerine diğer bir bezi astık ve kapıları da açtık, derhal içeriye süngülerle hücum ettiler. Ben hemen mevki-i resmîyeme geçtim, memurlarım da etrafımı aldılar, bu sırada odaya da süngüli askerler girdi, hepimizi süngülerle tehdit ederek önlerine katıp aşağı indirdiler ve ellerimizi kaldırtarak ve 'Zito Venizelos' dedirterek enva-ı hakaretle sevk etmeğe başladılar. Kimsenin üzerinde başında bir şeyi kalmadı, hep soydular ve hiçbir fes kalmadı, hep yırttılar.*

*Ben valiyim dedim, kimseye meram anlatmak kabil olmadı. Yolda birkaç Yunan zabıtine müracaat etmek istedim, dinletemedim. Böylece rıhtım üzerinde tekmil memurlarımla enva-ı hakaretle sevk olunuyordum. Rıhtımda biri beni tanıdı, o sırada oradan geçen Yunan Konsoloshanesi memurlarından Ayadimis de beni gördü, bunların müdahalesiyle beni ve oğlumu kafüleden ayırdılar, orada biz kaldık, diğerlerini o hakaret ve şiddet içinde sevk edip götürdüler"*²⁰.

Evraklarını almak için geri dönen İzzet Bey, Hükümet Konağının yağmalandığını ve merdivenlerde cesetlerle, can çekişmekte olan insanların bulunduğunu görmüştür. Daha sonra oğlu ile beraber bir Yunan torpidosuna giden İzzet Bey, önceleri kötü muameleye maruz kaldığını ancak daha sonra Amiral Galthorpe ve James Morgan'ın müdahalesiyle bu hakaretlerin sona erdiğini ifade etmektedir. Yunan torpidosunda üç saat kaldıktan sonra serbest bırakılan İzzet Bey, Karantina semtindeki evine gitmiştir²¹.

Bey'in Sadrazam Damat Ferit'e ulaştığı ve Damat Ferit'in "Meclis-i Vükela'dan bir karar almadıkça bir tavsiyede bulunamayacağı", cevabı verdiği belirtilmektedir. Aynı saatlerde, Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya da Harbiye Nazırı Şakir Paşa tarafından "O çeşit şaytalara kulak asmayınız!" şeklinde bir cevap gelmiştir. Bkz. Jaeschke, a.g.m., s.572.

²⁰ BOA, DH.İUM., E/66 /12, Belge Sayfa No:7-8. Aynı olay Nurdoğan Taçalan'ın *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken* isimli eserinde, Hükümet Konağının işgali anlatılırken şu bilgiler verilmektedir; *"Vali İzzet Bey'in yanındakiler makam odasının kapısını ardına kadar açtılar. Yukarı kata ilk çıkanlar ellerinde süngüli tüfekleriyle iki efşon askeri oldu. Valinin yanındakilerden Rumca bilen biri efşonlara, 'odanın valinin makamı olduğunu İzzet Beyinde içerde bulunduğunu' söyledi. İki yunanlı Türkçe ve Rumca küfürler savurarak içerdekilerin ellerini havaya kaldırttılar. Vali İzzet Bey, jandarma komandanı ve odada bulunanlar ellerini yukarıya kaldırarak merdivenlerden aşağı inmeye başladılar. Efşonlar merdivenin iki yanına dizilmişler önlerinden geçeni süngü ve dipçikle yarıyorlardı. Yalnız Vali İzzet Bey'e karşı oldukça saygılı davrandılar, Valinin yanında Seyfi adındaki oğlu da bulunuyordu".* Bkz.: Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul, 1981, s.256.

²¹ BOA, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:9.

16 Mayıs günü Hükümet Konağına giden ancak Yunan askerleri tarafından içeri alınmayan İzzet Bey, İngiltere Konsolosluğuna gitmiştir. O günkü mesaisini İngiliz Konsolosluğunda sürdüren İzzet Bey, Amiral Galthorp'a yazdığı bir mektupla memurlarının tekrar vazifelerinin başına dönmelerine izin verilmesini istemiştir. Akşam evine dönen İzzet Bey yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır;

“Saat beşte evime avdet ettim, tam oturup çoluk çocuğumla istirahat edeceğim sırada, etraftan bir silah sesi işitildi, gittikçe bu ses yaklaştı, nihayet evimizin etrafında karar kaldı, geldi. Ben sokakta ihtimal ki dağlardan gelen Türklerle muharebe oluyor zann ederek düçar-ı yeis oluyordum, bir de evimizin camları kırılmakta ve duvarlardan kurşunların gelmekte olduğunu görünce, hemen çocuklarımla evvela bodrum katına ilticaya mecbur olduk, orada duvarların kalın cihetlerine intihap ederek perakende aşağıya intizardan kaldık, evimizin üst katı hurdahane oluyordu. Artık anlaşılıyordu, bütün bu atılan silahlar bizim eve tevcih edilmektedir, sonra Türkçe ‘çık, çıkmazsan yakıyoruz’ diye ara sıra haykırılmalar duyduk, bu hal bir saat devam etti. Sokak kapısından çıkıp sokağa atılmaya mecbur olduk ibtida ben, benden sonra oğlum ve refikam ve küçük çocuğumu ağlayarak ve yalvararak çıkardılar, elinde bir pala bulunan uzun boylu bir adam mevcudiyetimizi görerek hemen süngülerle üzerimize hücum ettiler, feslerimizi alıp yırttılar, saatlerimizi, çoraplarımızı, üzerimizde ne var ne yok ise hepsini aldılar. Birkaç kereler öldürmeye karar verdiler, o sırada oradan karısıyla geçen Esama Polivis namında bir Rum tüccarın tavassut ve müdahalesiyle ellerinden kurtulduk, bu zât bütün geceyi karısıyla bizim evde geçirdi”²².

Ertesi günü İngiltere Konsoloshanesine giderek, başından geçenleri James Morgan'a anlatan İzzet Bey, gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Daha sonra Hükümet Konağına gelmiş ve Konak'a girişte Yunan askeri tarafından resmi selamla karşılanmıştır. 17 Mayıs günü Albay Zafiriyo ile Yunan amirali ve Albay Mavridis Hükümet Konağına gelerek, Vali İzzet Bey ve Ali Nadir Paşa'ya resmi tarzide bulunmuşlardır²³. Her gün Karantina'daki evinden iki Yunan askeri eşliğinde Hükümet

²² BO.A, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:10-11. “Bay Steneapolis adında, olay yerinden eşiyile birlikte geçmekte olan bir işadammın müdahalesi sayesinde, saldırganların ellerinden kurtulduk. Gece yarısına doğru, iki Yunan subayı hem bir araştırma yapmak hem de üzüntülerini ifade etmek için yanımıza geldiler. Onlara, yapılan bütün canice rezaleti açıkladım ve eve verdikleri maddi zararları da gösterdim”. Bkz. Ural-Okur, a.g.m., s.273. İşgal sırasında Hükümet Konağında meydana gelen tahribatın ve memurlara yapılan kötü muamelenin tazmini için bir komisyon kurulduğuna ilişkin haberler o günkü gazetelerde yer almışsa da, komisyonun kimlerden oluştuğu ve çalışmaları hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Bkz. *Sabah*, 26 Mayıs 1919. İzzet Bey, İşgal sırasında meydana gelen zarar ve ziyana karşılık olarak, Yunanlılardan bin İngiliz lirası tazminat aldığına dair *Saday-ı Hak* Gazetesinde yer alan haberi yalanlamıştır. Bkz. *Ahenk*, 26 Mayıs 1919. Ancak *İrade-i Milliye* Gazetesinin 17 Eylül 1919 tarihli nüshasında yer alan haberde, İzmir Valisi İzzet Bey'e, Yunan Hükümeti tarafından, işgal sırasında uğramış olduğu zarardan dolayı manevi tazminat olarak on beş bin altın verildiği ifade edilmiştir. Bkz. Mevhibe Gül Keskin, *Milli Mücadelede Türk Basını ve Sivas İrade-i Milliye Gazetesi*, 1993, s.154. www.mevhibegulkeskin.tripod.com

²³ BO.A, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:12-13. İşgal sonrasında yayınlanan gazetelerde, “İşgal günü Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından bir hakarete maruz bırakılan Vali İzzet, dün Hükümet Konağına giderek vazifesine yeniden başladığını ilan etmiştir. Öğrendiğimize göre geceleyin katliamın esas idarecisi Metropolit Hrisostomos valinin evine gitmiş ve kendisine ilişilmeyeceğini, vilayete giderek işine tekrar başlaması gerektiğini söylemiş, İzzet Beyi ikna etmiştir”, şeklinde ifadeler yer almıştır. Bkz. *İstiklal Harbi Gazetesi*, 18 Mayıs 1919. Benzer bir ifade için bkz.; “Damat Ferit devrinin tipik idarecisi Kambur İzzet Bey, üç gün sonra vilayet koltuğuna oturmaya ikna edilmek için Metropolit Hrisostomos tarafından evinde ziyareti edildi ve kendisine teminat verildi”. Bkz. Cemal Kutay, *Etnik-i Eteryad'dan Günümüze Ege'nin Türk Kalma Savaşı*, İstanbul, 1980, s.324. Ancak incelediğimiz raporda böyle bir görüşmeden bahsedilmemektedir.

Konağına gelen Vali İzzet Bey'in yaverliğine, Ayolyos İsfanos isminde Yunanlı bir yüzbaşı tayin edilmiştir²⁴.

3. İlk Kurşun

Vali İzzet Bey, raporun sonunda Yunan ordusuna karşı ilk silahı kimin attığına dair düşüncelerini şöyle izah etmektedir; “*Sokakta ilk silah atanın kim olduğunu tabkike fırsat bulamadım, çünkü men edildim. Bilahare duyduğuma göre bazıları bunun bir Rum tarafından atıldığını ve bazıları bir sipahi tarafından atıldığını iddia ettiler. El hâsıl ilk silahı kimin attığı bence meçbuldür. Ahali-i İslamiye tarafından ve asker tarafından silah atıldığını dahi zannetmiyorum. Kışladan, sonradan atıldığını iddia edenler vardır, belki bilahere atan olmuştur. Fakat kemal-i katiyetle beyan ve iddia ediyorum ki, Hükümet Konağından bir tek silah atılmamıştır. Hükümet konağında hâzıyan olarak sekiz on tane silahlı jandarma bulunur, bulunanların silahlarını da bizzet ben ellerinden, hükümeti ateşe tuttukları zaman aldım. O günü hükümet salonunda yedi sekiz ve bunlardan üç dört zabitanda ise mühimmat gördüm, birinci ve ikinci ve üçüncü gün ve geceleri Müslüman hanelerin, silah atıldı diyerek soyulduğunu ve izzet ve namus ta’rih edildiğine, vaki olan müracaat ve şikâyetten kanat-ı kâmilem vardır*”²⁵.

Vali İzzet Bey sözlerine şöyle son vermektedir; “*Müslümanlar her tarafta suimamelata işkenceye dücâr edildi ve ediliyor, bundan on beş gün erveline kadar İzmir hapisbanesi dolu idi. Mösyö İstiryadis zatî teşebbüs ve himmetiyle epeyce tabliye vuku buldular, fakat mülbakatta ehyem ahval böyle değildir. Müslümanlar katiyen mal canlarından ve izzet ve namuslarından emin olamıyorlar, işte şu anda ahval bu merkezdedir. Bitârafâne tahkikatımız her hakikati meydana çıkaracaktır. Daba fazla söz söylemeye lüzum görmem, hangi nokta hakkında izahat arzı buyrulur ise izaha ve sizleri tenvire hazırım*”²⁶.

Sonuç olarak İzmir'in işgali sırasında İzmir'in en büyük mülki amiri durumunda olan İzzet Bey'in kaleme aldığı rapor, İzmir'in işgali ve sonrasında yaşanan olaylar hakkında birinci elden bilgiler vermektedir. İzzet Bey, raporu hazırlarken kendine göre önemli olan olayları aktarmış, gelişmeleri kendi bakış açısında yorumlamış ve yaptıklarını da doğru ve haklı gösterme gayreti içerisine girmiştir. Raporun tek tarafı olarak kaleme alındığını bir tarafa bırakırsak, rapordaki bilgilerden İzzet Bey'in İzmir'in işgali hakkında önceden bir istihbarata sahip olmadığı, İzmir'in işgali hakkında kendisine iletilen notalar karşısında şaşırıldığı ve bir ön hazırlığa sahip olmadığı görülmüştür.

Notalarla ilgili olarak İstanbul'daki hükümetten bir talimat gelmediği ve İzzet Bey'in kendi inisiyatifiyle hareket ettiği, İzmir'in işgalini “*sadece işgal-i askeriye*” olarak

²⁴ Sabah, 26 Mayıs 1919.

²⁵ BOA, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:13, “İlk kurşunu sıkamın, daba sonra bunun bir Yunanlı olduğunu öğrendim. Başkaları da zenci biri olduğunu iddia ediyorlardı. Fakat yaygın olan iddialara göre onun bir Yunan olması gerekir. Müslüman halkın ve Osmanlı askerlerinin sokaklarda Yunanlıların üzerine ateş ettiklerini sanmıyorum”. Bkz. Ural-Okur, a.g.m., s.273.

²⁶ BOA, DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:14. Fransızca olarak kaleme alınan raporun sonunda ise “Hapishaneler yüzlerce ve binlerce suçsuz, günahsız Müslümanlarla doldurulmuş ve orada akla hâyâle gelmeyecek işkenceler uygulanmıştır. İşte işgalin ve ülkenin durumu bu şekildedir”, ifadeleri yer almaktadır. Bkz. Ural-Okur, a.g.m., s.274.

değerlendirdiği ve bu düşüncesini halka ve basına kabul ettirerek, herhangi bir direnişin meydana gelmesini önlemeye çalıştığı, bu doğrultuda Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya, civar belediye başkanı ve müftülere işgale karşı konulmaması, halkın sakinleştirilmesi yönünde emir vermiştir.

İşgal günü Hükümet Konağından Yunan askerlerine ateş açılmadığı halde, Yunan askerlerinin Hükümet Konağını bir saate yakın ateş altında tuttukları, Hükümet Konağındaki memurlara ve valiye kötü muamele ettikleri, Hükümet Konağının Yunan askerleri tarafından yağmalandığı, hakaretlere maruz kalan İzzet Bey'in evinin 16 Mayıs akşamı kurşunlanarak yağmalandığı bilgisine ulaşılmaktadır. İşgalden bir gün sonra İngiliz Konsolosluğuna sığınan İzzet Bey'in görevine burada devam ettiği ve 17 Mayıs 1919 tarihinde, Yunan askerlerinin denetiminde olan Hükümet Konağında çalışmaya başladığı sonucunu çıkarmamız mümkündür. Ayrıca raporda, İzmir'in işgali ile ilgili notaların veriliş saatlerini ve ayrıntılarını, Vali İzzet Bey'in Amiral Galthorpe ve İzmir'deki Yunan kumandanlarıyla yaptığı görüşmelerde konuşulan konuları, Yunan askerlerine karşı ilk kurşunu kimin sıktığı konusunda İzzet Bey'in düşüncelerini ve tespitlerini öğrenmek mümkündür. Bu nedenle, olayların birinci elden tanığı olan İzzet Bey'in şahsi bilgi ve gözlemlerine dayanarak hazırlanan raporun, İzmir'in işgali olayını yorumlarken mutlaka göz önünde tutulması gerektiği aşikârdır.

EKLER

Un jour avant l'occupation de Smyrne c'est à dire Mercredi matin le 14 Mai 1919 Monsieur James Morgan, délégué du Haut Commissaire Pro domique et M. le Colonel Schmidt, représentant militaire anglais, sont venus au Kouack et m'ont remis la note de l'Amiral Calthorpe me demandant de notifier aux autorités militaires ottomanes que les forteresses de Smyrne et de ses environs seraient occupées par les forces alliées.

Dès que j'ai pris cette note je fus saisi d'un vif douleur et étonnement. Car je n'avais été point informé d'une pareille éventualité.

Dans les entretiens que j'avais eu quatre ou cinq jours avant avec Monsieur James Morgan et ses collègues aucun de ceux-ci n'avait fait à ce sujet la moindre

İzmir Valisi İzzet Bey Tarafından Fransızca Olarak Kaleme Alınan Raporun İlk Sayfası
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İUM., E-51/98)

۱۴

در دینی کوشنده صدقه بر آید بر نیت ابرار آید
 او گونه قدر برگی علات سبب و سبب بر آید
 سبب است با اولاد و جان شود و در روزنه صدقه
 از زبانه خدا نماند اوکی اندکی در آن اوقات
 آنچه می کند برایم ذات قطعه بولی شد
 در این صورت کور مدید و نیم کورا صفت
 نطق ابرار ایجاب برید اندید فقط
 آنچه در این دنیا منصفان را ایجاب
 انصاف است / او او خطبه است / فی نقل
 با فعلی نجات اوکی در مدید / و تو گونه
 همه و کلام / همانند کلمات سودمند
 چه که در این دنیا دایم بود
 دونه که گونه اولی در ارضی سی طویل
 ابرار سبب است با اولاد و ذات نیت
 آنچه نماند و چه کلام فقط نجات انعام
 احوال بود و کلام / همانند قطعه
 جمله و نامردانه همه اولی

آنچه در این دنیا دایم بود
 در صفت معانی چه صفت / نطق بود
 زودم کورم / همانی نقطه فقط انصاف
 آنکه در این دنیا دایم بود

از تاریخ ۱۳۱۰ ق
 در روز شنبه ۱۵ شعبان

İzmir Valisi İzzet Bey Tarafından Osmanlıca Olarak Kaleme Alınan Raporun Son Sayfası
(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İUM., E/66 /12)

KAYNAKÇA

I. Arşiv

Başbakanlık Osmanlı Arşivi,

- DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:1.
DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:2.
DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:3.
DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:5.
DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:5.
DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:7-8.
DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:9.
DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:10-11.
DH.İUM., E/66/12, Belge Sayfa No:14.

II. Gazeteler

Dünya Gazetesi

Sabah

Saday-ı Hak

Abenk

III. Kitap ve Makaleler

- BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım*, C.5, İstanbul, 1967.
BERBER, Engin, “Aydın Valisi İzzet Bey’in Hastalığı ve Ölümü”, *Toplumsal Tarih*, C.II, S.12, Aralık, 1994.
_____, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922, Mütareke ve Yunan İsgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara, 1997.
ERDEHA, Kamil, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, 1975.
JAESCHKE, Gotthard, “İngiliz Belgeleri Işığında Yunanlıların İzmir Çıkartması”, *Bellekten*, C.32, S. 128, Ekim, 1968.
TABAK, Serap, *İzmir Şehrinde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 1.Kısım, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayınları, Ankara, 1999.

UMAR, Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara, 1974.

URAL, Selçuk ve OKUR, Mehmet, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.17, Erzurum 2001.